

УДК 355.271:342.7(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2026-94-133-138>

Циганов Олег Григорович,

доктор юридичних наук, доцент

(Інститут правотворчості та науково-правових експертиз

Національної академії наук України, м. Київ)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8924-1139>

ПРАВОВІ ЗАСАДИ МОБІЛІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У статті досліджено правові засади мобілізації населення України в умовах збройної агресії Російської Федерації та дії правового режиму воєнного стану з акцентом на розвиток вітчизняного законодавства. Проаналізовано правову природу мобілізації як інституту публічного права, чинну нормативно-правову основу та проблемні аспекти правозастосування. Обґрунтовано напрями розвитку законодавства України у сфері мобілізації населення, спрямовані на забезпечення правової визначеності, процедурних гарантій і балансу між потребами оборони та принципами правової держави.

Ключові слова: мобілізація, мобілізаційна підготовка, воєнний стан, збройна агресія, військовий обов'язок, права людини, розвиток мобілізаційного законодавства України.

Постановка проблеми. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України зумовила глибоку трансформацію системи національної безпеки та оборони. Центральне місце в цій системі посіла мобілізація населення, яка в умовах тривалого воєнного стану набула системного та безперервного характеру. Це актуалізувало не лише організаційно-військові аспекти мобілізації, а й проблематику її правової природи, меж державного втручання у сферу прав і свобод людини, а також спроможності чинного законодавства забезпечити баланс між потребами оборони та принципами правової держави.

Мобілізація населення в умовах збройної агресії постає як комплексний публічно-правовий інститут, що поєднує конституційний обов'язок захисту Вітчизни, механізми публічного адміністрування та спеціальний правовий режим, який допускає тимчасові обмеження окремих прав і свобод. Водночас практика правозастосування виявила низку системних проблем: фрагментарність нормативного регулювання, недостатню визначеність адміністративних процедур, неоднаковість підходів до відстрочок і призову, обмежену ефективність судового контролю. В сукупності це зумовлює потребу не лише у вдосконаленні правозастосування, а й у цілеспрямованому розвитку законодавства України у сфері мобілізації населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній правовій науці проблематика мобілізаційної підготовки та мобілізації розглядається в межах адміністративного, військового та конституційного права. Важливе значення для формування теоретичних засад має праця Я. І. Євсюкової, яка обґрунтовує розмежування мобілізаційної підготовки як системи завчасних організаційно-правових заходів і мобілізації як фази її практичної реалізації в умовах особливого періоду [1, с. 100–102].

Суттєве значення для розуміння адміністративно-правових аспектів мобілізації мають праці Б. В. Бойка, у яких мобілізаційна підготовка та мобілізація визначаються як об'єкти публічного адміністрування. Науковець наголошує на їх комплексному характері та плановірності, підкреслюючи, що ефективність мобілізаційних заходів залежить від узгодженості дій органів публічної влади, нормативної визначеності процедур та чіткого розмежування компетенції суб'єктів мобілізації [2, с. 519–521].

Ключовим для інституційного виміру мобілізації є внесок О. Ю. Савинця, котра досліджує систему суб'єктів адміністративно-правового забезпечення мобілізації Збройних Сил України. Вчена обґрунтовує, що реалізація мобілізаційних повноважень здійснюється не лише органами військового управління, а й широким колом органів публічної влади, включаючи органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, що зумовлює необхідність чіткого нормативного розмежування їх компетенції та координації управлінських рішень [3, с. 49–51].

Адміністративно-деліктний аспект мобілізації розкрито у працях В. М. Братковського та О. Б. Черномаза, які наголошують на превентивному значенні адміністративної відповідальності у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації [4, с. 288–290].

Військово-правовий вимір мобілізації системно розроблений П. П. Богучьким та С. М. Скуріхіним, які відносять її до комплексних інститутів військового права України [5, с. 214–219].

Водночас у зарубіжній правовій доктрині значну увагу приділено проблемам обмеження прав людини в умовах надзвичайних правових режимів. Зокрема, А. Барак розробив концепцію пропорційності як універсальний критерій оцінки допустимості обмежень прав у демократичній державі [6]. О. Гросс і Ф. Ні Аолайн

досліджують ризики «нормалізації надзвичайного режиму», коли тимчасові, виняткові правові механізми, що запроваджуються для реагування на війну або надзвичайну загрозу, фактично стають постійною практикою управління, навіть якщо формально вони й далі називаються «тимчасовими», та обґрунтовують необхідність вбудованих правових запобіжників проти зловживання надзвичайними повноваженнями [7].

Разом з тим, комплексні дослідження, що поєднують б теоретичний аналіз мобілізації з проблематикою розвитку мобілізаційного законодавства України в умовах тривалої збройної агресії, залишаються поодинокими.

Метою статті є визначення правових засад мобілізації населення України в умовах збройної агресії та обґрунтування основних напрямів розвитку законодавства України у цій сфері з урахуванням стандартів правової держави.

Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

- розкрити правову природу мобілізації як інституту публічного права;
- проаналізувати чинну нормативно-правову основу мобілізації населення;
- виявити ключові проблеми правозастосування;
- сформулювати пропозиції щодо розвитку мобілізаційного законодавства України.

Виклад основного матеріалу. У правовому сенсі *мобілізація* є юридично оформленим комплексом заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу [8, абзац четвертий статті 1].

З доктринальної позиції мобілізацію доцільно розглядати у двох площинах: по-перше, як елемент конституційного механізму забезпечення оборони (при цьому мобілізація постає формою реалізації конституційного обов'язку громадян щодо захисту Вітчизни та незалежності держави); по-друге, як особливий різновид публічного адміністрування, що здійснюється в умовах правового режиму воєнного стану та передбачає застосування уповноваженими суб'єктами владних приписів, обов'язкових для невизначеного кола осіб.

Щодо другого аспекту показовою є спроба Б. В. Бойка сформулювати доктринальні визначення мобілізаційної підготовки та мобілізації як об'єктів публічного адміністрування. Зокрема, *мобілізаційна підготовка* у широкому розумінні визначається цим ученим як сукупність послідовних комплексних заходів у мирний час, спрямованих на підготовку економіки, органів влади та військових формувань до організованого проведення мобілізації та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період; в той час як *мобілізація* – це комплекс планомірних заходів в умовах особливого періоду щодо переведення економіки, органів влади та організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а сил оборони – на організацію і штати воєнного часу [2, с. 515–516].

З теоретико-правової точки зору мобілізацію доцільно розглядати як динамічний інститут, що включає сукупність правових норм, адміністративних процедур та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення обороноздатності держави в умовах збройної загрози. Її особливістю є поєднання імперативного регулювання з обмеженими елементами дискреції органів публічної

влади, що зумовлює підвищені вимоги до правової визначеності та процедурних гарантій.

Правова якість мобілізації залежить від чіткості визначення того, хто саме ініціює, організовує, забезпечує та контролює мобілізаційні заходи. У цьому контексті доречним є підхід О. Ю. Савинець, відповідно до якого головним суб'єктом адміністративно-правового забезпечення мобілізації Збройних Сил України є *держжава*, що реалізує відповідні функції через органи та посадових осіб, а також через механізми нормативного визначення обов'язків інших учасників (підприємств, установ, організацій, громадян) [3, с. 49–51]. При цьому варто засвідчити, що у наведеній аргументації використовується позиція А. В. Філіппова про властивості держави як носія суверенної влади та суб'єкта, здатного встановлювати обов'язкові правові норми [9, с. 44; цит. за: Савинець О. Ю., 2018, с. 49]. У мобілізаційному контексті це означає: *держжава має не лише повноваження, а й обов'язок* вибудувати систему гарантій і процедур, які забезпечують належне проведення мобілізації та одночасно мінімізують ризики свавільного втручання у права особи. Також вказується на потребу коректного визначення місця Президента України в системі поділу влади з урахуванням інтеграційної функції, що важливо для розуміння мобілізаційних повноважень глави держави [10, с. 1 (цит. у: Савинець О. Ю., 2018, с. 50)].

Слід указати, що конституційний фундамент мобілізації включає дві базові ідеї: 1) захист держави і виконання військового обов'язку є конституційно значущими; 2) навіть у воєнний час обмеження прав мають бути правомірними, тимчасовими та визначеними законом. Тобто, Конституція України допускає встановлення окремих обмежень прав і свобод у воєнний час із зазначенням строку їх дії та одночасно визначає перелік прав, що не підлягають обмеженню [11, стаття 64]. Це має пряме практичне значення для мобілізаційних процедур: держава повинна формулювати правила призову, обліку, вручення повісток, розгляду підстав відстрочки і оскарження рішень так, щоб вони відповідали стандартам передбачуваності, рівності та доступу до правосуддя.

Як методологічна рамка для оцінки правомірності втручання може застосовуватися *тест пропорційності* (легітимна мета → придатність → необхідність → збалансованість). У сучасній конституційній доктрині пропорційність розглядається як ключова техніка контролю обмежень прав у демократичній правовій державі [6].

Правову основу мобілізації населення України становлять норми Основного Закону держави, зокрема положення про конституційний обов'язок громадян України щодо захисту Вітчизни, її незалежності та територіальної цілісності (ст. 65 Конституції України) та про можливість обмеження окремих прав і свобод в умовах воєнного стану (ст. 64 Конституції України), а також спеціальне законодавство України у сфері безпеки й оборони. При цьому ключове значення мають Закон України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. № 1932-ХІІ [12] та Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 р. № 3543-ХІІ [8], які визначають поняття мобілізації, її види, коло суб'єктів мобілізаційних правовідносин, їх повноваження та обов'язки. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII [13] встановлює правові межі реалізації мобілізаційних заходів і допустимі рамки тимчасового обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 р. № 2232-ХІІ [14] здійснює правове регулювання

відносин між державою і громадянами України у зв'язку з виконанням ними конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, а також визначає загальні засади проходження в Україні військової служби.

Значну роль у правовому регулюванні сфери мобілізаційної підготовки та мобілізації населення України відіграють також підзаконні нормативно-правові акти, передусім відповідні Укази Президента України та постанови Кабінету Міністрів України. Так, Указ Президента України «Про загальну мобілізацію» від 24 лютого 2022 р. № 65/2022 (з подальшими змінами/продовженнями) є актом запуску механізму загальної мобілізації у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України [15]; постанова Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 154 затверджує Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК та СП), що визначає їх статус як органів військового управління [16]; постанова Кабінету Міністрів України «Питання проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період» від 16 травня 2024 р. № 560 затверджує процедурні документи й порядок призову громадян на військову службу під час мобілізації (виконує роль процедурного «хребта» для практики ТЦК та СП) [17].

Реформування мобілізаційного законодавства України у 2024 році пов'язане з уточненням окремих питань проходження служби, мобілізації та військового обліку. Ключовим актом щодо цього є Закон України від 11 квітня 2024 р. № 3633-IX, який вніс зміни до низки законодавчих актів і став основою для перегляду підходів до обліку, уточнення процедурних вимог та підстав відстрочки [18]. Варто вказати, що останні законодавчі зміни спрямовані на удосконалення процедур мобілізації та посилення контролю за виконанням мобілізаційного обов'язку, однак водночас загострили питання забезпечення правової визначеності та єдності правозастосування.

Зауважимо, що за цих умов для правозастосування принципово важливо, щоб новели не зводилися до розширення інструментарію примусу, а *забезпечували якість адміністративної процедури*: повідомлення особи, доступ до інформації, можливість подання документів, стандарти розгляду, мотивування рішення, належні строки та ефективне оскарження.

Із наведеного вище випливає, що нормативна модель мобілізації за своєю логікою є багаторівневою: загальне нормативне регулювання (закони) → рішення про мобілізацію (указ) → процедурні порядки (постанова КМУ) → індивідуальні адміністративні акти/дії суб'єктів (ТЦК та СП, інші органи).

При цьому саме на рівні індивідуальних актів найчастіше виникають наступні проблеми:

- недостатня стандартизація процедур та документів;
- розрив між цифровими реєстрами і фактичними даними;
- дефіцит комунікації й зрозумілих роз'яснень;
- неоднаковість практики щодо відстрочок;
- формальність мотивування рішень.

Тут доречний доктринальний акцент: мобілізація – це не лише «управлінський наказ», а *правовідносини*, у яких держава повинна діяти через процедуру і гарантії. Цю рамку добре підкреслює О. Ю. Савинець, розмежовуючи суб'єктів адміністративно-правового забезпечення мобілізації (це насамперед держава та її органи) і учасників правовідносин (підприємства, установи,

організації), на яких покладаються обов'язки, що забезпечують мобілізаційні заходи [3, с. 50–52].

Наразі варто розглянути *проблемні питання правозастосування мобілізаційного законодавства*.

У цьому плані аналіз мобілізаційної практики свідчить, що її ключові проблеми зосереджені перш за все у сфері адміністративних процедур. До таких проблем належать: недостатня стандартизація порядку виклику і призову, неоднаковість підходів до надання відстрочок, формальність мотивування індивідуальних рішень та обмежені можливості ефективного судового захисту. Отже, ефективність мобілізації прямо залежить від процедурної якості: чи є повідомлення належним, чи відомості в реєстрах актуальні, чи рішення мотивовані, чи є реальна можливість подати документи на відстрочку, чи працює механізм оскарження. Якщо ці елементи слабкі, держава отримує правовий конфлікт і недовіру, що знижує загальну мобілізаційну спроможність.

У методологічному плані придатною є доктрина «правової держави в кризі», де надзвичайні повноваження припустимі, але мають «вбудовані» стримувачі: законність, часові межі, контроль парламенту та суду, заборона свавілля [7].

Крім того до ключових проблем правозастосування мобілізаційного законодавства слід віднести недотримання балансу між досягненням цілей оборони держави та забезпеченням дотримання прав її громадян. У мобілізаційних правовідносинах держава втручається у сферу приватного життя (персональні дані, пересування, трудові відносини), а також реалізує владні повноваження щодо призову. Критерієм легітимності такого втручання є не лише «воєнна необхідність», а й відповідність тесту пропорційності: обмеження має бути придатним і необхідним для досягнення мети оборони та не створювати надмірного тягара для особи порівняно з суспільною користю [6].

Також одна з найбільш конфліктогенних сфер правозастосування мобілізаційного законодавства це питання відстрочок та підстав непризову. При цьому проблема часто не в самій наявності винятків, а в *непередбачуваності* їх застосування, неоднаковості підходів у різних регіонах і дефіциті стандартизованих критеріїв оцінки документів.

Для подолання наведених вище проблем *подальший розвиток мобілізаційного законодавства України*, як на нашу думку, має ґрунтуватися на поєднанні безпечових потреб держави з вимогами верховенства права. Насамперед доцільним є уніфікація адміністративних процедур мобілізації, закріплення чітких критеріїв прийняття рішень та стандартів їх мотивування. Для цього необхідно закріпити (на рівні підзаконних актів і відомчих стандартів) такі мінімальні процесуальні гарантії:

- єдиний стандарт повідомлення/виклику;
- перелік документів і чіткі критерії їх оцінки;
- вимоги до мотивування індивідуальних рішень;
- процесуальні строки розгляду звернень та заяв;
- алгоритми виправлення помилок у реєстрах без «покарання» особи за дефекти даних.

Також важливим напрямом є вдосконалення системи військового обліку та цифровізація відповідних процесів за умови належного захисту персональних даних. Цифрові рішення мають зменшувати хаос і суб'єктивізм, але лише за умови:

- прозорої логіки даних (джерела, оновлення, відповідальні);
- процедур виправлення помилок;
- обмеження доступу та аудиту дій посадових осіб;
- синхронізації між реєстрами.

Крім того, необхідно посилити парламентський і судовий контроль за реалізацією мобілізаційних повноважень, що сприятиме підвищенню легітимності мобілізаційної політики. Адже легітимність мобілізації в демократичній державі залежить від того, чи існує реальний контроль за надзвичайними повноваженнями. За цих умов на практиці доцільні:

- регулярні звіти уряду/профільних органів перед парламентом щодо процедур і статистики оскаржень;
- узагальнення судової практики та рекомендації щодо мотивування рішень;
- розвиток практики «швидкого судового контролю» в очевидних процедурних порушеннях.

Нарешті, в якості правового ресурсу мобілізації слід використовувати комунікацію з населенням і його довіру. Позаяк мобілізація є сферою, де довіра суспільства до інституцій перетворюється на практичний ресурс. Тому важливою є не «жорсткість» правил, а їх зрозумілість, передбачуваність і справедливість. У цьому контексті доктринальний висновок про державу як центрального суб'єкта мобілізаційного адміністрування означає не лише управлінську домінацію, а й відповідальність за легальність процедур і гарантій [3, с. 49–53].

Висновки. Мобілізація населення України в умовах збройної агресії є комплексним публічно-правовим інститутом, що поєднує конституційний обов'язок захисту Вітчизни, механізми публічного адміністрування та спеціальний правовий режим воєнного стану.

Чинна нормативно-правова база мобілізації сформована системою актів різної юридичної сили та загалом забезпечує правові передумови для реалізації мобілізаційних заходів, однак потребує подальшого розвитку з огляду на тривалість воєнного стану. Основні проблеми правозастосування мобілізаційного законодавства зосереджені у сфері адміністративних процедур, зокрема щодо військового обліку, порядку призову, критеріїв відстрочки та мотивування індивідуальних рішень. Дотримання принципів пропорційності та правової визначеності є ключовою умовою легітимності мобілізаційних заходів і збереження довіри суспільства до державних інституцій.

Подальший розвиток законодавства України у сфері мобілізації населення має бути спрямований на уніфікацію її адміністративних процедур, посилення правових гарантій, удосконалення системи військового обліку, забезпечення ефективного парламентського і судового контролю, використання комунікації і довіри як правового ресурсу мобілізації.

Список використаних джерел

1. Євсюкова Я. І. Мобілізаційна підготовка та мобілізація: українська та зарубіжна модель. *Форум права*. 2010. № 1. С. 100–106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_1_18 (дата звернення: 27.01.2026).
2. Бойко Б. В. Мобілізаційна підготовка та мобілізація як об'єкти публічного адміністрування: теоретико-правові питання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С. 515–521. DOI: 10.24144/2788-6018.2024.06.88
3. Савинець О. Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення мобілізації Збройних Сил України. *National Law Journal: Theory and Practice*. 2018. № 3–1 (31). С. 49–53.
4. Братковський В. М., Чорномаз О. Б. Правове регулювання мобілізаційної підготовки та мобілізації і його охорона за допомогою адміністративно-деліктних норм. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2025. Вип. 88, ч. 2. С. 286–292. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.88.2.44.
5. Богуцький П. П., Скуріхін С. М. Основи військового права України: курс лекцій. 2-ге вид., перероб. та доп. Одеса : Фенікс, 2011. 343 с.
6. Barak A. Proportionality: Constitutional Rights and their Limitations (Cambridge Studies in Constitutional Law Book 2). New York, N.Y. : Cambridge University Press. 2012. 615 p. DOI: 10.1017/CBO9781139165100.
7. Gross O., Ni Aolain F. Law in Times of Crisis: Emergency Powers in Theory and Practice. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 516 p.
8. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 р. № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 27.01.2026).
9. Філіппов А. В. Адміністративно-правове забезпечення безпеки цивільної авіації в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Київ, 2010. 246 с.
10. Мацелик Т. О. Президент України як суб'єкт адміністративного права. *Вісник Академії митної служби України*. Серія «Право». 2011. № 2. С. 68–72.
11. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 27.01.2026).
12. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 27.01.2026).
13. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 27.01.2026).
14. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 27.01.2026).
15. Про загальну мобілізацію: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 65/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022#Text> (дата звернення: 27.01.2026).
16. Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки: постанова Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 154. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2022-п#Text> (дата звернення: 27.01.2026).
17. Питання проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період: постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2024-п?find=1&text=ТЦК#Text> (дата звернення: 27.01.2026).
18. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку: Закон України від 11 квітня 2024 р. № 3633-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-20#Text> (дата звернення: 27.01.2026).

References

1. Yevsiukova, Y. I. (2010). Mobilizatsiina pidhotovka ta mobilizatsiia: Ukrainka ta zarubizhna model [Mobilization preparation and mobilization: Ukrainian and foreign models]. *Forum Prava*, (1), 100–106. http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_1_18 (Accessed: January 27, 2026) [in Ukrainian].
2. Boiko, B. V. (2024). Mobilizatsiina pidhotovka ta mobilizatsiia yak obiekty publichnoho administruvannia: Teoretyko-pravovi pytannia [Mobilization preparation and mobilization as objects of public administration: Theoretical and legal issues]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, (6), 515–521. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.88> [in Ukrainian].
3. Savynets, O. (2018). Subiekty administratyvno-pravovoho zabezpechennia mobilizatsii Zbroinykh Syl Ukrainy [Subjects of administrative and legal support of mobilization of the Armed Forces of Ukraine]. *National Law Journal: Theory and Practice*, 3(1), 49–53 [in Ukrainian].
4. Bratkovskiy, V. M., & Chornomaz, O. B. (2025). Pravove rehuliuвання mobilizatsiinoi pidhotovky ta mobilizatsii i yoho okhorona za dopomohoiu administratyvno-deliktnykh norm [Legal regulation of mobilization preparation and mobilization and its protection through administrative-delict norms]. *Naukovyi visnyk Uzhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii "Pravo"*, 88(2), 286–292. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.2.44> [in Ukrainian].
5. Bohutskiy, P. P., & Skurikhin, S. M. (2011). *Osnovy viiskovoho prava Ukrainy* [Fundamentals of military law of Ukraine] (2nd ed.). Feniks [in Ukrainian].
6. Barak, A. (2012). *Proportionality: Constitutional rights and their limitations*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139165100>.
7. Gross, O., & Ní Aoláin, F. (2006). *Law in times of crisis: Emergency powers in theory and practice*. Cambridge University Press.
8. Pro mobilizatsiinu pidhotovku ta mobilizatsiiu: Zakon Ukrainy vid 21 zhovtnia 1993 r. № 3543-XII. [Law of Ukraine “On Mobilization Preparation and Mobilization”, No. 3543-XII] (1993). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12> (Accessed: January 27, 2026).
9. Filippov, A. V. (2010). *Administratyvno-pravove zabezpechennia bezpeky tsyvilnoi aviatsii v Ukraini* [Administrative and legal support of civil aviation security in Ukraine] (Doctoral dissertation, National Aviation University). Kyiv [in Ukrainian].
10. Matselyk, T. O. (2011). Prezydent Ukrainy yak subiekt administratyvnoho prava [The President of Ukraine as a subject of administrative law]. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Serii "Pravo"*, (2), 68–72 [in Ukrainian].
11. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR. [Constitution of Ukraine (1996). Law of Ukraine of June 28, 1996 No. 254k/96-VR]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (Accessed: January 27, 2026).
12. Pro oboronu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 6 hrudnia 1991 r. № 1932-XII [Law of Ukraine “On Defense of Ukraine”, No. 1932-XII (1991)]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (Accessed: January 27, 2026).
13. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12 travnia 2015 r. № 389-VIII. [Law of Ukraine “On the Legal Regime of Martial Law”, No. 389-VIII] (2015). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (Accessed: January 27, 2026).
14. Pro viiskovyi obov'язok i viiskovu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 25 bereznia 1992 r. № 2232-XII [Law of Ukraine “On Military Duty and Military Service”, No. 2232-XII] (1992). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (Accessed: January 27, 2026).
15. Pro zahalnu mobilizatsiiu: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24 liutoho 2022 r. № 65/2022 [Decree of the President of Ukraine “On General Mobilization”, No. 65/2022] (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022> (Accessed: January 27, 2026).
16. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro terytorialni tsentry komplektuvannia ta sotsialnoi pidtrymky: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 liutoho 2022 r. № 154 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Approval of the Regulation on Territorial Recruitment and Social Support Centers”, No. 154] (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2022-n> (Accessed: January 27, 2026).
17. Pytannia provedennia pryzovu hromadian na viiskovu sluzhbu pid chas mobilizatsii, na osoblyvyi period: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 travnia 2024 r. № 560 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Conscription during Mobilization”, No. 560] (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2024-n> (Accessed: January 27, 2026).
18. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo okremykh pytan prokhodzhennia viiskovoi sluzhby, mobilizatsii ta viiskovoho obliku: Zakon Ukrainy vid 11 kvitnia 2024 r. № 3633-IX [Law of Ukraine “On Amendments Regarding Certain Issues of Military Service, Mobilization and Military Registration”, No. 3633-IX] (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-20> (Accessed: January 27, 2026).

Tsyganov Oleg,

Doctor of Law, Associate Professor

*(Institute of Lawmaking and Scientific and Legal Expertise
of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv)*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8924-1139>

**LEGAL BASIS FOR MOBILIZATION OF THE POPULATION OF UKRAINE
IN THE CONTEXT OF ARMED AGGRESSION: THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS
OF THE DEVELOPMENT OF DOMESTIC LEGISLATION**

The article examines the legal foundations of population mobilization in Ukraine under the conditions of armed aggression by the Russian Federation and the prolonged application of martial law, focusing on the development of domestic legislation. Mobilization is substantiated as a complex public-law institution combining the constitutional duty to defend the state, mechanisms of public administration, and a special legal regime that allows temporary restrictions of certain rights and freedoms, provided that the principles of legality, proportionality, legal certainty, and the rule of law are respected.

The study analyzes mobilization as an element of the national security and defense system. Particular attention is paid to the normative framework governing mobilization in Ukraine, including the Constitution of Ukraine, the laws on mobilization preparation and mobilization, military duty and military service, the legal regime of martial law, and subordinate regulations defining call-up procedures and the functioning of territorial recruitment and social support centers. The institutional dimension is examined through the distribution of powers among public authorities and the need for coordinated administrative action during a special period.

Key challenges of law enforcement practice are identified, including issues related to administrative procedures, deferment criteria, reasoning of individual decisions, protection of conscripts' rights, and the effectiveness of judicial review under martial law. It is argued that procedural inconsistencies may undermine legal certainty and public trust in mobilization mechanisms.

The article substantiates priority directions for the further development of domestic legislation, including standardization of procedures, clarification of institutional competence, strengthening of procedural guarantees, and enhancement of parliamentary and judicial oversight. Sustainable mobilization policy requires not only organizational efficiency but also a coherent and predictable legal framework aligned with democratic principles during armed conflict.

Key words: mobilization, mobilization training, martial law, armed aggression, military duty, human rights, development of Ukraine's mobilization legislation.

Дата першого надходження статті до видання: 09.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026